

BUDAPESTI HIRLAP

Előfizetési árak: Egész évre 14 frt, félévre 7 frt, negyedévre 3 frt 50 kr., egy hónapra 1 frt 20 kr.
Megjelenik mindennap, hétfőn és ünnep után való napon is.
Előfizetéseket, apróhirdetéseket főtáblának József-körút 5. sz. a. utcai helyiségünkben is.

Főszerkesztő:
Rákosi Jenő.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII., Rökk Szilárd-utca 4. sz.
Hirdetések díjszabás szerint.
Egyes szám ára helyben 4 kr., vidéken 5 kr.
Előfizetéseket, apróhirdetéseket főtáblának József-körút 5. sz. a. utcai helyiségünkben is.

Megy, vagy marad?

Budapest, nov. 23.

Csáky Albint nagy nehezen megmarasztották társai a multkor, midőn már el volt határozva, hogy a kötelező polgári házasság törvényjavaslatának két hétre ígért előterjesztése után azonnal visszalép és felmegy elnöknek a főrendekhez. Megmaradt, de nem szívesen s megtartották, mert nem tudtak neki alkalmas utódot találni. A *P. Ll.* és *N. Fr. Pr.* már bucsuztatták, a miniszteri hivatalnokok pedig tüntettek Berzeviczy mellett, annyira félhivatalosan beismert dolog volt, hogy a kultuszminiszter lemond. Hiszen Wekerle is budget-beszédében emlegette egy-két társának gyöngé egészségét, azt hisszük, római malária volt. A szükséges levegőváltás elmaradt, vagy elhalasztott? Talán kigyógyult Csáky, a királyi beleegyezéstől? Gyakran minisztereknek egy királyi aláírás elégséges a betegségre, vagy a gyógyulásra.

Ezen tűnődünk ma, midőn a közoktatásról és vallás-ügyekről Csáky programbeszédjét hallottuk. Csak azzal nem vagyunk tisztában, a maga hagyatékát leltározta-e örököse számára, vagy pedig programot adott utódja helyett.

Igazán, minisztert önként lemondani még nem láttunk. Nálunk Csáky

lenne erre az első példa. Mig törvényjavaslatainak sorsa ingatag és kétes volt, addig talán inkább lehetett volna szó bukásáról, úgy, mint nálunk bukni szokás, hol a minisztereket nem leszavazzák, hanem menesztik. Ámde most, a siker reményében s a szabadelvű párt örvendő bizalmában, miért távoznék Csáky? Éppen ő, a győztes, a szabadelvű egyházpolitikának iniciálója és képviselője? U, ki a többségnél a legnépszerűbb s az ellenzék nagy részénél is kedvelt? U, ki nem kölcsönöz erőt a kormánytól, hanem a leg-erősebb benne, mert ma valóban az. Nemrég másképp állott a sora. De a politikában a siker határoz és neki sikerült akarát minden ellenző tényezővel szemben, a legmagasabbal szemben is érvényesíteni. Nézi, hogyan foszlik szét a katolikus főrendek oppozíciója, látja, hogy a kardinálisok és püspökök megadják magukat, mivel a katolikus főpapok sem értenek egyet. Nem ő alkuszik, hanem vele alkuszna. Dicsőségének zenitjéhez közeledik s mostan mondana le?

A mint a képviselőházban beszélt és sorba vette a vitában felmerült kérdéseket, feszült figyelemmel és feltűnő jóakarattal hallgatták. U pedig nem mint egy lelépő miniszter, hanem teljes iniciatívával beszélt a kormány terveiről és büszkélkedve mondá, hogy még nem tett olyan ígéretet, melyet

be nem váltott volna. Ha azonban mindazt az ígéretet, melyet ma tett a kormány és a saját nevében, maga be akarná váltani, a század végeig kellene miniszternek maradnia.

Lássuk csak, melyek a tervei. Ezek vallásiak és közoktatásiak. Maga a kongrua és katolikus autonómia nagy dolog, a ki azt keresztülvinni akarja. Tehát a katolikus autonómia a kormány programjába be van immár fogadva, a valláspolitikai reformok ki-egészítései, az öt törvényjavaslat után. Ugy látszik, a püspökök is beletörődtek, hogy el nem kerülhetik, mert szükségük van rá, nehogy elveszítsék lábuk alól a talajt. Ezzel a kongrua rendezése kapcsolatos.

Nincs ezzel kimerítve Csáky valláspolitikája, mert még egy új tételt vett fel: a papnevelésnek nemzeti ellenőrzését. Helyes és nagyon szükséges dolog s ki kell terjeszteni minden felekezetre: oláh szemináriumra és szerb szemináriumra, luteránus és zsidó teológiára. Egyszersmind — s ez már végyes kérdés — a felekezeti tanítóképző-intézeteket erősebb állami felügyelet alá kívánja vetni s törvényhozási intézkedést helyez kilátásba, vagyis törvényjavaslatot készít. A felekezetek és a nemzetiségek ebben hadüzenetet fognak látni.

A közoktatás terén a kisdedovástól az egyetemekig a távozó miniszter

A BUDAPESTI HIRLAP TÁRCÁJA.

Az első tisztujítás Budapesten.

— A *Budapesti Hírlap* eredeti tárcája. —

A törvényhozás amaz intézkedése következtében, mely az 1872. évi XXXVI. tc. 17. §-a értelmében Budát, Ó-Budát, valamint a Margit-szigetet Pesttel egyesítette, a főváros alkotmányos élete új korszakba lépett. A törvényhozásnak e törvény megalkotásakor az volt célja, hogy az országban szellemileg és anyagilag hatalmas központot teremtsen, hogy *Budapest nagy, de egyszersmind magyar és nemzeti főváros legyen*, mely nemcsak a nemzet művelődésének, hanem egyúttal az ország állami-ságának is látható jele. Az ország hangulata kívánta, a közvélemény óhaja szülte az egyesítés ideáját.

Pest szab. kir. város köztörvényhatóságának képviselőtestülete 1873. október 24-én tette le a mandátumot, melyet választóitól az 1848. évi törvények alapján 1867 május havában kapott. Az alkotmányos élet megnyitásával szellemileg elhanyagolt, anyagilag kimerült örökséget vett át elődeitől, a kik a helyhatósági rendeletek igáiban görnyedtek. Az a munka, a mit a törvényhatóság rövid hat év alatt szellemi meg anyagi téren végzett, korszakot alkotó a főváros történetében. Szabályrendeleteket készítettek a közigazgatási, rendőri és szakhivatalok meg a városi intézetek számára. Milliókra menő összeget szentel-

tek az iskolatügynek s hogy a népoktatás ügyét biztos alapokra fektessék, kimondották a népiskolák felekezetnélküliségét. Ugyanezzel a buzgalommal dolgoztak egyéb községi érdekek kielégítése körül, úgy, hogy az egyesítés előkészítésére Pest, Buda meg Ó-Buda küldötteiből alakult vegyes bizottság e tények tudatában egész lelkesedéssel törekedett arra, hogy a törvényhozás hazafias intenciói minden tekintetben megvalósuljanak. *Havas Ignác* miniszteri biztos elnöklése mellett lázas sietséggel, de a célnak megfelelő alapossgal alkoták meg az új főváros szervezési szabályait oly módon, hogy az egyesítéssel kapcsolatos kérdéseket az igazság, a méltányosság, a kölcsönös egyetértés alapján, a törvény céljainak szem előtt tartásával oldották meg. Ki volt zárva a pártszenvedély, a partikulárizmus s a kicsinyes versengés, mely a törvény végrehajtását s az egyesítés megvalósítását kockára tehetné volna.

Ilyen előzmények után nyitotta meg *Havas Ignác* 1873. október hó 25-én a Vigadó nagytermében azt a gyűlést, melyen a fővárosi törvényhatóság bizottsági tagjainak megalakulását jelentette be. Ezen a napon volt tehát tulajdonképpen az ifjú főváros első törvényhatósági közgyűlése, de ez csak a kezdet kezdete volt, mert ekkor indult meg a tulajdonképpeni nagy munka, a tisztviselői kar megalakítása. Egy hónapon át tartó ügy szolván szakadatlan munkát vett ez igénybe.

November 24-én jelentette a főpolgármester, hogy az első tisztujítás nagy munkája be van fejezve. Ma husz éve tartotta tehát a tör-

vényhatóság első érdemleges közgyűlését, ez alkalomból mondom el néhány szóval a megalakulás történetét.

A főváros megválasztott törvényhatósági tagjai közül október 25-én 395 rendes és 94 póttagot igazoltak. Az akkor megválasztott bizottsági tagok közt volt *Deák Ferenc*, a haza bölcse, kit a belvárosban választottak meg rendes tagnak, *Királyi Pál*, ki szintén a belvárost képviselte a törvényhatóságban. *Horn Edét* a Lipótvárosban választották meg, *Rökk Szilárdot* a Józsefváros tisztelte meg bizalmával, *Wahrmann Mór* mint virilista jutott be a törvényhatóságba, ugyszintén *Hunsfalvy János* is. *Jókai Mór* virilista volt, *Szapáry Gyula* gróffal, az akkori belügyminiszterrel egyetemben, míg *Wekerle Sándor* miniszterelnököt azzal tisztelték meg a Ferencvárosban, hogy póttagnak választották meg. Már akkor tagjai voltak a törvényhatóságnak s még ma is vezérferfiak az egyes kerületeknek: *Rupp Zsigmond*, *Ország Sándor*, *Jekelfalussy Lajos*, *Havas Sándor*, *Lipthay Béla* br., *Végh János*, *Tatai Adolf* dr., *Kléh István*, *Mátyus Arisztid*, *Orszay József*, *Kármán Lajos*, *Falk Miksa*, *Tolnay Lajos*, *Mezei Mór*, *Radocza János*, *Zettner Ede*, *Bródy Zsigmond*, *Meudl István*, *Podmaniczky Frigyes* br., *Bogisich Lajos*, *Fenyvesi Adolf*, *Busbach Péter*, *Gombár Tivadár*, *Scheich Károly*, *Szelestey Géza*, *Morlin Imre*, *Hüttl Tivadár*, *Mérő János*, *Nasztl (Nászay) Mór*, *Forgó István*, *Vaskó Endre*, *Pordán Imre*, *Auspitz (Rémi) Róbert*.

A megválasztott bizottsági tagok névsorának fölolvása után a főpolgármester választására került a sor, ezt megelőzőleg *Barna*

mindent reformálni készül, óvokat létesíteni teljes számmal, sőt új egyetemet akar építeni — a mi bizony nem csekélység — a mostani műegyetem helyébe. A vidéki jogakadémiák reformját is tervezi a bátor iniciátor. Így egy ifju hős tűrközik neki a viadalnak és a diadalnak s nem egy megtört miniszter.

Ezért kérdezzük csodálkozva, hogy megy-e? S ha marad, miért hagyják az országot bizonytalanságban erre nézve? Nem szükséges a kormányának a konszolidáció s a szabadelvű pártnak a megnyugvás? S minek ámitani az ellenzékét hű reményekkel?

Néhány nap választ el a budget-tárgyalás befejezésétől. A polgári házasság előterjesztésétől még kevesebb. Mindenki készül a nagy vitára s e közben szünet: azalatt csak nem lesz miniszterválság?

Budapest, nov. 23.

A polgári házasság. A házassági jogról szóló törvényjavaslatot, mint a *N. Fr. Pr.* értesül, legújabb diszpozíciók szerint *kedden*, e hó 28-án terjesztik be a képviselőháznak.

A főrendiház reformja. A képviselőház *kérvényi bizottságának* mai ülésén elhatározta, hogy husz törvényhatóságnak a *főrendiház szervezetének* módosítására vonatkozó feliratait a miniszterelnökség utján a minisztériumnak adja ki.

Több törvényhatóságnak az iránt való feliratát, hogy a törvényhatósági tisztviselők éppen úgy, mint az állami tisztviselőkkel történik, az utadólól kivétsenek, a bizottság kiadni határozta a bel- és kereskedelmi minisztereknek. Több törvényhatóságnak az iránt való feliratait, hogy a közutak kivétsenek az ármentesítési költségekhez való hozzájárulás alól, a kereskedelmi és földművelési minisztereknek adattak ki. Ezzel az ülés véget ért. — *A mezővárosi tisztújítást* illető kérvényre nézve *Hieronymi* miniszter felvilágosító szavai után a bizottság a kérvény felretételét határozta el.

A zárószámadások. A képviselőház *zárószámadási bizottsága* ma a *penzügyminisztérium* zárószámadásait vette tárgyalás alá. *Balla Gyulának* kérdésére *Lukács László* államtitkár azt felelte, hogy a nyomtatványok 80.000 frtyi túlkiadását a valutarendezés munkái kivánták meg. *Palfy Elemér* a dohánygyárak szaporítását sürgette. *Mihályi Péter* és *Boda Vilmos* jövőre az egyes rovatokban levő kiadások tételként való felsorolását követelte. A bizottság

Zsigmond, volt pesti főjegyző, öfelségének követező leiratát olvasta föl:

„Kedves gróf Szápáry!

A Budapest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi XXXVI. törvény cikk 68. §-ának rendelkezéséhez képest Budapest főváros főpolgármesteri állomására —

Havas Sándor honvédelmi miniszteri tanácsost,

Házmán Ferenc, Buda főváros jelenlegi főpolgármesterét és *Ráth Károly*, pesti itélőtáblám alelnökét ezennel kijelelem.

Miről önt azon hozzáadással értesitem, hogy az idézett törvényben foglalt további intézkedések ennek folytán megteendők.

Kelt Bécsben, 1873. okt. 21-én

Ferenc József s. k.

Gróf Szápáry Gyula s. k.“

A király kegye s a törvényhatóság bizodalma *Ráth Károlyt* ültette a főpolgármesteri székbe. Háromszáznyolcvanhárom szavazatból *kétszázkilencet* kapott. A szavazás természetesen titkos volt s Buda városában ösi idők óta divó golyóvetésekkel történt.

A *polgármesteri* állásra az időközben megválasztott kijelölő bizottság *Kamermayer Károlyt*, *Kada Mihályt*, *Gerlóczy Károlyt* meg *Békey Imrét* kandidálta. November 5-én választották meg *Kamermayer Károlyt* kétszázkilencvenhét szavazattal. Az *első alpolgármesteri* állásra november hatodikán *Gerlóczy Károlyt* választották meg száznyolcvanhárom szavazattal. Jelölve voltak kivüle *Kada Mihály* meg *Békey Károly*. A második alpolgármesteri ál-

a zárószámadásokat elfogadta. A legközelebbi ülés 28-án lesz, a mikor a földművelési és közoktatásügyi tárca zárószámadásai kerülnek sorra.

Vitairat Schlauch kardinális emlékiratára. A kötelező polgári házasság kérdését a nagyváradi bíboros püspök a nagy közönség elé vitte, kieszközölven a korona engedelmet, hogy emlékiratát ez ügyben közzé tehesse. E lépés irodalmi vitát provokált. Az első harcos, ki a főpap ellen sorompóba lép, *Severus* álnév alatt ma jelent meg a sorompónál egy zöld füzet, mely hetedfél iven, nyolc fejezetben cáfolja a főpap fejtegetéseit. Képzett elmére, dologbeli jártasságra vall az irat s adatai figyelemre méltó előfutók abban a nagy vitában, melyet e kérdés törvényhozási megoldása támasztani fog. Kifogásunk csupán az anyag kuszált beszártása ellen van, mi a dolgozat hevenyészett voltára vall, s a nem elég nyugodt, objektív hang ellen, mely a vitakozást szükségtelenül keveri szenvedelmekkel. A füzet címe: „A kötelező polgári házasság és az ultramontán reakció“; ára 60 krajcár.

Tehát ez a füzet az a felelet, a melyről az *O. É.* című félhivatalos tegnap azt ígerte, hogy nagy feltűnést fog kelteni. A félhivatalos közleményből sokan azt következtették, hogy a felelet szerzője *Szilágyi* miniszter lesz. Ezt a hiedelmet a másik kövön nyomtatott félhivatalos: a *Bud. Corr.* siet megcáfolui.

ORSZÁGGYÜLÉS.

Budapest, nov. 23.

Csáky Albin gróf ma nagy beszédet mondott és fényes sikert aratott. A maga tömör és mégis világos, nyugodt és mégis meleg, erősen átgondolt és mégis teljesen őszintének látszó stíljében nyilatkozott mindazokról, a melyek a *kultusz-budget* felől folyt vita során felvetődtek. Az egyetemek, a kongrua, a katolikus autonómia, a kiseddévás, a népoktatás kérdéseit sorra vette s egyenkint bizonyította a maga álláspontjának helyességét, a maga működésének sikerét. Érdekes kijelentése, hogy, a mennyiben a felekezeteknél rendszeres tendencia mutatkoznék, hogy iskoláikból kizárják az állami befolyást, hajlandó a tanitói fizetések 300 frtos minimumát novelláris uton fölemelni. De a legnagyobb figyelemmel hallgatták a beszéd végét, mely sokaknak úgy tűnt fel, hogy ez *Csáky* gróf miniszteri végrendelete. Előbb leltárt csinált a maga miniszteri működésének eredményeiről, azután elmondta, hogy a jövőt illetőleg „mi lebeg a szeme előtt.“ A mult inventáriuma első személyben volt fogalmazva; a jövő programja előterjesztéseket emlegetett, melyeket „a miniszter“ be fog nyújtani. — A beszédet a jobboldal zajos tüntetése követte, s élénk replikák *Polónyi Géza*,

lást november 7-én töltötték be, még pedig *Kada Mihály*val, a ki 166 szavazatot kapott. Ellenjelöltjei voltak: *Békey Imre* meg *Petrovits Szilárd*.

A *tandésosokat* november nyolcadikán választották meg; de csak a következő napon hirdették ki az eredményt. Háromszázhetven szavazatot adtak be összesen. Megválasztották *Békey Imrét* (365. sz.), *Alkér Gusztávot* (346 sz.), *Kasenszky Józsefet* (338. sz.), *Petrovits Szilárdot* (324. sz.), *Hamza Mátét* (291. sz.), *Funk Kálmánt* (242 sz.), *Havas Pált* (223 sz.), *Rupp Imrét* (233 sz.).

November 12-én választották meg a főtisztviselőket. A választás eredménye a következő volt: Főjegyző: *Barna Zsigmond*, főügyész: *Csengey Endre*, főorvos: *Patrubány Endre* dr., főszámv. *Lampel Hugó*, főlevélt. *Erdei Henrik*, statiszt. hivatal-igazg.: *Kőrösi József*.

A tisztválasztások azonban nem egészen simán folytak le. *Tolnay Lajos* bizottsági tag ugyanis a kijelölő választmány kandidációjával szemben azt indítványozta, hogy a főmérnöki állás betöltését hagyják függőben, mert *keveselte a jelöltek kvalifikációját*. A közgyűlés ezt az indítványt 155 szóval 93 ellen elfogadta. Erre a kijelölő választmány, bizalmatlanságot látva a határozatban, beadta lemondását. A közgyűlés azonban *Hoffmann Pál* indítványára kimondotta, hogy a lemondást nem fogadja el, mert bizik a választmányban, de kimondotta, hogy mindenkor jogosult, opportunus tekintetek figyelembe vétele mellett, az általa bizalomból és tanácsadásra kiküldött kisebb bizottság ja-

Hock János, *Bánó József* és *Okolicsányi László* részéről.

Szóltak még ma ezenfelül: *Márkus József*, *Herman Ottó* (személyes kérdésben), *Schwarcz Gyula* és *Thaly Kálmán*. A szélsőjobb és szélsőbal két tudósa csunyánul összekapott, míg végre kistült, hogy teljesen félreértették egymást.

A vitát holnap folytatják.

A képviselőház ülése.

Kezdeté d. e. 10 órakor.

Elnök: *Bánffy Dezső* báró.

A kormány részéről jelen vannak: *Wekerle Csáky*, *Lukács*.

Az elnök bejelentése után *Wekerle* miniszterelnök betérjesztí az állami számvévészék jelentését a *tanitói nyugdíjalap* 1892-ki kezeléséről s egy törvényjavaslatot a *vinkovce-gumjai* vasutnak, a Száva áthidalásával, Breckskáig való folytatásáról. — Következik:

a vallás- és közoktatásügyi költségvetés.

Herman Ottó, minthogy a miket a kat. autonómiairól tegnap mondott, félreértették, szót kér a maga kimagyarázására. Ő a kat. autonómiának nem elvi ellensége s a kik azt valóban szabadelvű intézményül követelik, azokat támogatni fogja. Ő megbizik minden ember liberáliszmusában, de *Bismarckkal* tart, hogy „bizzunk Istenben és tartasuk szárazon a puskaporunkat.“ (Tetszés a szélsőbalon.)

Beöthy Ákos: Hát aztán kit lövöldözzünk meg azzal a puskaporral? Tódor képviselő urat? (Zajos derűtség.)

Herman Ottó tartozik kijelenteni, hogy nem tartja egyjelentőségűnek a kat. autonómiát a protestáns autonómiával, mert emez az ország határával eléri a maga határát is. Mindazáltal, mint monda, a katolikus önkormányzat oly fejlődésének, mely sem a közszabadsággal, sem a szabadelvű haladásal ellenkezésben nincs, teljes szívvvel és lélekkel melléje áll. (Helyeslés.)

Márkus József a közoktatás ügyéhez szólva elismeri, hogy a magyar kulturának egyik igen kiváló kérdése, hogy legyen-e harmadik egyetem, és hol legyen elhelyezve, de ezt mindaddig teljesen fölösleges kérdésnek tartja, míg vannak az országban olyanok, a kik sem írni, sem olvasni nem tudnak. Előbb sokkal nagyobb figyelmet kell fordítani az ipariszkolai oktatásra. A nép alsóbb rétege rendkívüli érzéketlenséget tanusított eddig a közoktatásügy iránt, s hogy még jobban el ne kedvetlenítsük, a kötelező iskoláztatást ingyenessé kell tennünk. Nem ért egyet Horátszkyval abban, hogy ez a reform a pénzügyi egyensúlyt annyira megingatná, mert hiszen az államnak ebben az esetben joga lesz a felekezetek és községek iskolaalapjait e célra igénybe venni. Ő is kívánatosnak tartja a tanulmányi alap jellegének eldöntését. A kongrua ügyében hozzájárul *Csáky Kálmán* gróf határozati javaslatához, bár nem hiszi, hogy az a kellő eredményre vezethetne. Kijelenti, hogy a katolikus autonómiának híve és csodálkozik *Herman Ottó*

vaslatának sorsa fölött dönteni. Tényleg a főmérnöki állást csak 1874. február 21-én töltötték be, a mikor *Incze Györgyöt* választották meg.

A választásokat különben ez incidens után zavartalanul folytatták. November 15-én választották meg az első osztályu jegyzőket meg *ügyészeket*. Jegyzők lettek: *Andreánszky Zsigmond*, *Horváth János*, meg *Viola Imre*. Ügyészek: *Balassovits Mór*, *Toldy József*. A másodosztályu jegyzőket és az ügyészt nov. 17-én választották meg és pedig *Mego Sándort*, *Weichardt Alajost*, *Csendics Gyulát*, *Sipőc Lászlót*, *Kun Gyulát* jegyzőkké, *Koncz Ferencet* ügyésszé.

A kerületi elüljárókat, a harmadosztályu jegyzőket és alügyészt nov. 18-án választották meg. Jegyzők: *Róssa Péter*, *Vesztróczy István*, *Kövér Kálmán*, *Szatankovics György*, *Vadász Ede*. Ügyész *Pleskott Henrik*. Elüljárók: I. ker. *Magyar Gyula*, II. ker. *Stangel János*, III. ker. *Hoffmann Pál* dr., IV. ker. *Bekker Károly*, V. ker. *Matisz Pál*, VI. ker. *Zettner Ede*, VII. ker. *Schön József*, VIII. ker. *Rado-csay Ferenc*, IX. ker. *Dobronyi János*, X. ker. *Zofahl András*. A kerületi jegyzőket november 20-án választották meg a következő eredménnyel: I. ker. *Olhauer Pál*, II. ker. *Virágh Gyula*, III. ker. *Harrer Pál*, IV. ker. *Kühnel Gyula*, V. ker. *Matuska Alajos*, VI. ker. *Haberhauer János*, VII. ker. *Biró Antal*, VIII. ker. *Barth László*, IX. ker. *Melly József*, X. ker. *Vörös József*.

November hó 24-én fejezték be a tisztújítást a kerületi orvosok választásával. Megválasztat-

tegnapi beszédén, csodálja, hogy Herman Ottó ellentétbe mer állani 8 millió katolikus óhajával, csupán csak azért, mert néhány katolikus főpap nem olyan magatartást tanúsított, mint a miniszter Herman Ottó várt volna. A liberális és tudós Herman Ottó elfogult, olyan, mint a fajdkakas, mely csak egy pontot lát, ő is csak a kötelező polgári házasság kérdését látja s e mellett a katolikus autonómia ügye előtte semmivé törpül. A miniszter politikáját nem helyesli s azt hiszi, hogy azok az ovációk, a melyekben Csáky Albin grófot részesítették, nem annyira a minisztert, mint inkább a személyt illeték. A költségvetést nem fogadja el. (Helyeslés a baloldalon.)

Herman Ottó személyes kérdésben szólal fel. Kijelenti, hogy a napirend előtt felszólalásában a katolikusok összes jogait elismerte. A fajdkakasra vonatkozólag megjegyzi, hogy az is a polgári házasság alapján áll (Derűtség), de egyszersmind polygamiában is él, és ő a polgári házasságban egész eddig menni nem akar. (Általános derűtség.)

Schwarz Gyula nem osztja Herman Ottó azon nézetében, hogy talán nem kellene ifjú tudósainkat kormánysegéllyel külföldre küldeni, mert onnan nemzeti szellemükből kivetközve térnek vissza. Elég intézkedés lesz az is, ha a miniszter jobban megválogatja azokat, a kik előképzettségükkel és kipróbált munkaképességükkel fogva méltók a kiküldetésre. Nem tartaná helyesnek, ha min tudósokat hívnának meg a budapesti egyetemre, mert nekünk is sok derék fiatal tudósunk van. Herman Ottó azzal is érvet a harmadik egyetem mellett, hogy tudósainkat nem tudjuk hová tenni. E bajon lehetne segíteni párhuzamos katedrák felállításával.

Kijelenti, hogy oly férfi kezében, mint a mostani miniszter, tiszser oly nagy méretű költségvetést is megnyugvással látna, de bele kell nyugodnia, hogy a mai pénzügyi viszonyok miatt a közoktatás fejlesztésére többet nem áldozhatunk. A költségvetésből nagy megdöbbenéssel vette észre, hogy a közoktatásiügyi politikában a tandíjmelés elkerülhetetlen volt, mert ő a kötelező ingyenes népoktatásnak feltétlen híve. Ezt azonban megvalósíthatónak ez idő szerint nem tartja, legfőkébb azt lehetne kivinni, hogy a nagy önkormányzatu iskolákban tétessék ingyenes a kötelező oktatás. Kéri a közoktatásiügyi minisztert, hogy a középiskolákban a tandíjat jövőre mérsékelje. A harmadik egyetemről ez idő szerint komolyan még csak beszélni sem lehet, hanem e kérdést a jogakadémia kérdésével kapcsolatban meg lehet oldani majd akkor, ha már az egyházközpontok kérdéseken átestünk. Kivánatosnak tartja, hogy a politikai intézmények nevelő hatása is kapcsolatba hozassék a közoktatásiügyi politikával (Ellenmondás és zaj balfelől.) Be kellene hozni az irni és olvasni tudás kvalifikációját a választási rendszerbe. Lelke mélyéből pártolja Csáky Kálmán grófnak a kongrua vonatkozó határozati javaslatát. (Élénk helyeslés jobbfelől.)

Csáky Albin gróf vallás- és közoktatásiügyi miniszter, minthogy a vita már néhány nap óta tart s a végét nem tudná megállapítani, már most akar reflektálni az egyes megjegyzésekre.

Beöthy Ákos: Igen helyesen! Példát kellene venni tőle a többi miniszternek.

tak: *Löblin Miksa, Kocsis Alajos, Tatai Adolf, Kressz Géza, Fromm Pál, Gurovics Tamás, Schmidt György, Bolemann Gyula, Apaticzky Sándor, Kelen József, Gergulits János, Báthory István, Kövér Gábor.*

A választások befejezése után a közgyűlés rögtön a közigazgatási ügyek tárgyalására tért át.

A közgyűlés első rendes tárgya egy nevezetes történelmi esemény, ő felsége negyedszázados uralkodásának megünneplése volt. Ebből az alkalomból üdvözlő feliratot intéztek az uralkodóhoz s az ünnep emlékére a fővárosi arvházakban 12 árva számára „Első Ferenc József huszonöt évi uralkodása örömmünnepeinek emlékalapítványa” elnevezéssel örök időkre szóló alapítványt tettek.

Az első rendes közgyűlésen jelentette be *Ráth Károly* főpolgármester az új törvényhatóság első gyűlését, *Simon Florent* bizottsági tagnak s a népnevelés buzgó bajnokának halálát.

A tisztújítás alkalmával kibukott tisztviselőkről is gondoskodtak ez alkalommal, a mennyiben kimondották, hogy a szükségnek megfelelő számban ideiglenes minőségben alkalmazzák őket, régi illetményeiket pedig az év végéig megkapják.

Ez volt az első tisztújításnak s az első rendes törvényhatósági közgyűlésnek a lefolyása ez előtt husz esztendővel.

Pártényi József.

Csáky gróf, miután elintézte Márkus József egy panaszát valamely állítólagos törvénytelenség miatt, áttér a vita voltaképpeni tárgyára s első sorban az egyetem kérdéséről nyilatkozik. Súly igen élénken lefestvén a budapesti egyetem helyiség-mizériáit, sürgette az egyetemi építkezést. Teljesen egyetért vele s az építkezés sürgős voltát ő maga is már régebben felismerte. Eppen azért szakértőkből értekezletet hívott össze s ott meghallgatta a véleményeket. Az ánkéten két terv merült fel. Az egyik a fűveskert mögötti térségeken egy egészen új egyetemi telepet akarna létesíteni. Igen szép terv, de más, még nagyobb szükségletek rovására számtalan millióba kerülne s még azzal a bajjal is járna, hogy a fennmaradó régi épületeket nem lehetne mire használni. Maradt tehát a másik terv, mely szerint a mai központi egyetemi épületek kibővítettén, idővel a bölcsészeti kar a mostani mtegyetemi épületbe tételnek át, míg a mtegyetem számára új palotát kellene emelni. A mtegyetem kibővítéséről azonban addig is gondoskodni kell, részint bérhelyiségek által, részint úgy, hogy a belső udvarban előadótermek alakítsanak. Mindezekre nézve rövid időn meglesz a megállapodás.

Áttérve már most a *harmadik egyetem* kérdésére, kijelenti, hogy ő azt éppen nem tartja akut kérdésnek. (Igaz! Ugy van! jobbfelől.) Miért csinálunk új egyetemet, mikor még a meglevő kettőn is annyi a tennivaló? (Élénk helyeslés.) S nincsenek-e más kulturális szükségleteink, a melyek fontosabbak és sürgősebbek, p. o. a népoktatás terén? (Élénk helyeslés.) Akármily kívánatos is tehát magában véve új egyetemek állítása, a kérdés ma nem akut, s igen jól várhatunk annak az eldöntésével, hogy a harmadik egyetem hol állítsák fel. (Helyeslés.) A harmadik egyetem különben se vetne véget a budapesti egyetem túltömöttségének, hiszen ime, a kolozsvári egyetem sincs kéllően látogatva, mert általános vonása a kornak, hogy ma mindenki a nagy centrumokba törekszik. Egy intézkedést igenis elképzel, mely a joghallgatók egy részét a fővárosból a vidékre tereli, s ez a *kötelező doktorátus megszüntetése*. Erre vonatkozó törvényjavaslata készen van, s legközelebb be fogja terjeszteni. (Helyeslés.)

Csáky Kálmán grófnak a *kongrua* ügyében beadott hat. javaslatát úgy az állam és az egyház, mint maga az emberiség érdekében elfogadja. Ezuttal kénytelen az az ügygel kapcsolatos két tévedésre reflektálni. Az egyik az, mintha ebben az ügyben eddig nem történt volna semmi. Ez nem így van. A kérdés megoldására már Trefort kiküldött volt egy bizottságot, melyet azután ő föllevelelt, új tagokkal kiegészített s mindenképp úgy instruált, hogy az minél hamarabb befejezhesse munkálkodását. Kiküldte ezt a bizottságot egy nagyon biztos alapon, t. i. a legfőbb kegyur megbízásából. (Élénk helyeslés.)

A kongrua-kérdés azonban kapcsolatban a patronátus és a párbér kérdésével, valamint a gör. katolikus parokhiák szabályozásával. Addig is, míg mind ezek a kérdések megoldatnak, a szegény plébánosok megsegítésével vámi nem lehet. Örömmel járult hát a primás amaz indítványához, hogy — az elvi kérdések megoldása megmaradván az előbbi bizottságnál — egy ad hoc püspöki bizottság foglalkozék az ideiglenes megoldással, azaz a szükséges pénzt azonnal teremtsék elő. Így most már reméli a kérdés rövid idő alatti megoldását, annál inkább, mert e módszer mellett nem akadály többé a gör. katolikus plébániák nagy száma sem. Véleménye ugyanis, hogy a kongruát bizonyos lélekszámhoz kell kötni s ily módon a gör. katolikusoknál p. o. két plébános fogja kapni azt a kongruát, a melyet a latin szertartásuaknál egy. Ez a megoldási mód egyuttal fel fogja kelteni a törekvéseket a gör. katolikus plébániák számának apasztására.

Tévedés továbbá azt hinni, mintha a kongrua rendezése tőle függne. Hisz csak nem képzelik, hogy egy elég bő javadalmakkal rendelkező egyház szükségleteiről az állami költségvetés során történjék rendelkezés? (Élénk helyeslés.) A vallásalap sem szolgáltathat e célra többet az eddigi 470.000 frtnál, úgy, hogy a hiányzó 500.000 frtnyi szükségletre nincs más fedezet, mint a főpapi, káptalani és apátsági javadalmak jövedelmei, melyekkel az illetők szabadon rendelkezvén, a kongrua-kérdés megoldása egyenestőlük függ. A miniszter teendője tehát nem egyéb, mint őket a különböző formalításokon átsegíteni és buzdítani. (Élénk helyeslés.)

Örömmel hallotta, hogy sokan a kongrua-kérdéssel kapcsolatban tárgyalták a *protestáns egyházak lelkesítésének* segélyezését is. E célra már eddig is 120.000 frtot vett fel. A kik a segélyezés e mérvét, tekintettel az anyakönyvek államosítására, kicsinylik, tévednek, mert az csak évek hosszú sora mulva fogja teljes hatását éreztetni a papi jövedelmekre.

Szóba jött még a *katolikus autonómia* kérdése s erre vonatkozólag őt Polónyi indolenciával és bizonyos taktikázással vádolta. Szerénytelenség nélkül mondhatja, hogy soha egyetlen kötelességében sem volt indolens s hogy számos hibái és gyarlóságai közt az a legnagyobb, hogy taktikázni nem

tud s mert nem tud, nem is él vele. (Zajos eljenzés.) Ha Polónyi előbb magánaton hozzá fordult volna, akkor bizonynyal nem ad hangot ily feltételeseknek, mert megkapta volna a következő információt.

Ismételten kijelentette, hogy az autonómiát lehetőleg a püspökökkel egyetértőleg kell létesíteni. Mi következik ebből?

Vajay István: Hogy semmi sem lesz belőle! (Zajos derűtség.)

Csáky gróf: Következik az, hogy mivel neki biztos kilátás nyújtott arra, hogy a püspöki kar e kérdésben már legközelebb állást fog foglalni, ezt az állásfoglalást neki bevéria célszerű, sőt illő. Ha ez az állásfoglalás tulságosan elhalasztódnék, akkor természetesen a nélkül is bele fog menni.

Mellékesen megjegyzi, hogy a Házban is kifejezett nézetéhez képest megette az intézkedéseket, hogy hitközségi autonómiák alakulhassanak. Nem volt eredményük; pedig akkor Magyarország hitközségeinek legnagyobb részében megvolna már az autonómia. (Egy hang a szélsőbalról: Nem kell!) Vagy olyan autonómiát képzelnek, mely a templommal és iskolával nem gondol s csak egy központból áll, mely a pénzeket szétküldi? (Élénk tetszés jobbról.) No abban igazi élet, igazi autonómikus szellem nem lesz soha. (Élénk helyeslés a jobb-, mozgás a baloldalon.)

Áttérve magára a budgetre, bizonyítja, hogy a *közoktatási kiadások* emelkedése éppen nem oly jelentéktelen, mint azt némelyek állították. Utal ezenfőltul tegnap beterjesztett jelentésére, mely az eddigieknél sokkal nagyobb befektetéseket helyez kilátásba. Azonfőltul az állam hitoktatási kiadásai mellett számbaveendő a felekezetek és községek e célú kiadásai is, s így csinálva meg a mérleget, bátran kiálljuk a versenyt Európa legcivilizáltabb nemzeteivel is (Helyeslés jobbról.)

Valótlan az is, mintha a *kisdedetés* terén nem mutathatnánk fel eredményeket. 1891—92. év végén 881, az 1892—93. év végén 1256 óvoda volt az országban s ugyanez idő alatt az óvóképzők száma is 5-ről 10-re nőtt. A mi azt illeti, hogy 48 óvodai alkalmazott nem tud magyarul, a dolog magyarázata valószínűleg az, hogy nem rendes óvó-dákról, hanem csak egy-egy dajka felügyelete alatt való menedékhelyről van szó, már pedig jobb, ha azokat a gyermekeket tót nyelven ápolják, mintha sehogy se ápolják. (Helyeslés jobbról.)

Említették, hogy rendszeres igyekezet van a *tanitók fizetésének rendezéséről* szóló törvény kijátszására. Ha itt-ott a felekezetek maguk emelik fel a tanító fizetését 300 frtra, ez ellen nem lehet kifogást tenni, mert hisz ez a minimum éppen azért állapított meg, hogy a felekezetek az állami segély igénybevételét illetőleg ne hozassanak kényserhelyzetbe. Ha azonban az egész vonalon mutatkoznék oly tendencia, hogy a kormány minden befolyása a tanitók kinevezésére kirekesztessék, akkor igen kényelmes eszköz áll a rendelkezésünkre, t. i. az, hogy azt a *minimumot novelláris uton fölemeljük*. Ebben a versenyben csakis az állam lehet győztes. (Élénk helyeslés.)

A mi a *népoktatás államosítását* illeti, elismeri, hogy azzal sok fontos nemzeti érdek lehetne biztosítani, de azt ez idő szerint nem tartja létesíthetőnek részint a felekezetek ellenállása, részint az állam pénzerejének csekély volta miatt. Mert hogy a felekezetek iskoláikkal együtt a pénzüket is egykönnyen átengednék, az alig hihető. (Tetszés jobbról.) De legjobban meglepte őt Polónyi, a ki egyszerre követeli az iskolák államosítását s a katolikus autonómiát. Hát ha az iskola gondozásától elesik, mi marad akkor az autonómia számára?

Polónyi: Az adminisztráció. (Derűtség jobbról.) Korán nevetnek. A mit önök uzurpálnak, az marad meg.

Csáky gróf: Egyházi kérdésekben, a katolikus egyház speciális szervezete mellett, a laikusoknak igen kevés szavuk lesz s ha esetleg a főkegyur nem hajlandó a maga jogait megosztani az autonómiával, s ha a törvényhozás az alapokat, a melyeknek katolikus rendeltetését ő világosnak tartja, de a melyek jogi természete még tisztázva nincs, nem akarna kiadni: mi marad akkor az autonómiának? (Helyeslés jobbról.)

Polónyi: Ebben van a taktika!

Csáky végül örömmel konstatálja, hogy a közoktatás, a kultura ügyével összenőtt nemzeti érdekek tekintetében teljes a Házban az egyetelműség. S ő bátran hivatkozik öt éves miniszteri működésére, melynek a folyamán nem volt egyetlen adminisztrációs intézkedése, a melyet nem ez a szempontról vezetett volna. (Élénk helyeslés jobbról.) De hivatkozhatik az általa iniciált törvényhozási intézkedésekre is, a minők a tanitók nyugdíjának, a tanitók fizetésének, a kisdedetés ügyének rendezése. (Élénk helyeslés jobbról.)

A mi pedig a jövőt illeti, ismét hivatkozik a jelentésben programba vett nagyobb szerű alkotásokra. S meg van győződve, hogy a mint a miniszter azokat beterjeszti, a képviselőház készségesen magáévá fogja tenni. (Helyeslés jobbról.) De az ott részletezettekön kívül még két intézkedés lebeg a